

Хачатрян Каріне Арменівна, здобувачка вищої освіти навчально-наукового інституту педагогіки

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Шанскова Тетяна Ігорівна, доктор педагогічних наук, доцент

завідувач кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасна початкова освіта дедалі більше орієнтується на формування ключових компетентностей, серед яких особливого значення набуває критичне мислення. Воно охоплює не лише оперування знаннями, а й здатність аналізувати, інтерпретувати, оцінювати інформацію, розрізняти факти та судження, формувати аргументовані висновки й особисту позицію. В умовах соціальної турбулентності, зокрема в період воєнних викликів, критичне мислення постає не лише як освітній пріоритет, а й як чинник формування психологічної стійкості та адаптивності молодших школярів. Особливо сприятливі умови для розвитку критичного мислення створює інтегрований курс «Я досліджую світ» (далі – ЯДС), який через міждисциплінарний підхід забезпечує природну інтеграцію відповідних методів і прийомів.

Поняття критичного мислення має тривалу історію розвитку й активно використовується у світовій науці понад півстоліття [2]. Сьогодні критичне мислення розглядається як багатовимірний феномен, що інтегрує підходи філософії, педагогіки, когнітивної психології та методики навчання. Така міждисциплінарність обумовлює розмаїття трактувань і методологічних підходів.

Зокрема, у дослідженні А. Лякішевої, В. Вітюк та І. Кашуб'як підкреслено відсутність усталеної академічної дефініції даного поняття в українських енциклопедичних джерелах, натомість зазначено, що у науковій літературі критичне мислення трактується як свідомий, рефлексивний і цілеспрямований процес аналізу, оцінки достовірності інформації, формування позиції й аргументованого ухвалення рішень [2].

Комплексний підхід до осмислення критичного мислення подано в роботах О. Швець, яка виокремлює кілька ключових трактувань цього феномена [5]. У філософському вимірі критичне мислення розглядається як логічна діяльність, що передбачає виявлення суперечностей, логічних помилок і побудову аргументованої позиції. У когнітивному аспекті воно постає як активний процес обробки інформації, що включає аналіз, перевірку, інтерпретацію та уточнення знань. Методичний підхід акцентує увагу на здатності особистості до оцінювання достовірності отриманої інформації, виявлення сильних і слабких сторін у позиціях і судженнях. В освітньому контексті критичне мислення трактується як здатність до самостійного аналізу, висування гіпотез і прийняття обґрунтованих рішень.

Отже, у межах даного дослідження розглядаємо критичне мислення як усвідомлений, рефлексивний процес інтелектуальної діяльності, що передбачає роботу з інформацією, її аналіз, оцінку та застосування, формування позиції та прийняття рішень на основі аргументів.

Особливо сприятливим періодом для формування критичного мислення є молодший шкільний вік. Як зазначають науковці [2; 3], на цьому етапі пізнавальні процеси ще не обмежені сталими стереотипами, що забезпечує гнучкість і відкритість до нової інформації. У дітей формується здатність до свідомої регуляції мислення: розвиваються навички аналізу, довільної уваги, рефлексії, а також уміння оцінювати й аргументовано висловлювати судження, що створює об'єктивні передумови для розвитку критичного мислення у процесі навчання.

Слід зауважити, що ефективний розвиток критичного мислення в початковій школі можливий лише за умов поступового ускладнення мисленневих операцій: від сприймання до аналізу, від порівняння до оцінювання, від відтворення до самостійного формулювання висновків. При цьому педагогічна підтримка має бути адаптована до вікових особливостей учнів: у 1–2 класах доцільним є використання ігрових, наочно-образних і ситуативних форм, тоді як у 3–4 класах варто формувати проблемно-аналітичне освітнє середовище [2].

Результативність використання педагогічних технологій розвитку критичного мислення в умовах початкової школи засвідчена не лише в межах теоретичних досліджень, а й у практиці сучасної освіти. Результати педагогічних спостережень свідчать про позитивну динаміку пізнавального розвитку молодших школярів за умови системного впровадження відповідних методів і прийомів. Так, О. Талько підкреслює, що включення елементів критичного мислення в освітній процес сприяє підвищенню мотивації до навчання, формуванню готовності до діалогу, посиленню самостійності у засвоєнні знань, а також зниженню тривожності, пов'язаної з можливими помилками. Здобуті знання стають більш усвідомленими, структурованими й довготривалими завдяки активному залученню учнів до аналізу, міркування й рефлексії [4].

З огляду на ефективність застосування технологій розвитку критичного мислення у початковій школі, постає потреба в окресленні методів і прийомів, найбільш придатних до реалізації на уроках курсу ЯДС. Їх доцільно систематизувати за типами мисленневої діяльності, які вони стимулюють (табл. 1).

Таблиця 1

Методи розвитку критичного мислення на уроках ЯДС

Група методів	Приклади методів і прийомів
Інтерактивні	«Мозковий штурм», «Мікрофон», «Займи позицію», «Навчаючи – вчуся», «Акваріум».
Візуалізації мислення	«Кластер», «Асоціативний куш», «Дерево передбачень», «Діаграма Венна», «Фішбоун», «Гронування»
Формування аналітичних умінь	«Ромашка Блума», «Шість капелюхів», «Т-таблиця», «Концептуальна таблиця».
Рефлексії та узагальнення	«Сенкан», «Бортовий журнал», «Двосторонній щоденник», «ЗХД», «Кошик ідей».
Оцінювання інформації	«Прес», «Правильні та хибні висловлення», «Метод 6W», «ПМЦ», «INSERT».
Робота з текстом	«Картографування тексту», «Читання з маркуванням».

Наведемо окремі приклади реалізації технологій розвитку критичного мислення, адаптованих до змісту курсу ЯДС у початковій школі. Так, під час вивчення теми «Здорове харчування» ефективним буде використання методу «Займи позицію», що передбачає аргументований вибір учнями однієї з альтернативних позицій. У процесі опрацювання теми «Забруднення довкілля» доцільним є використання методу «Фішбоун», який дозволяє структурувати причинно-наслідкові зв'язки та окреслити можливі шляхи розв'язання екологічної проблеми. Аналіз теми «Значення води» можна здійснити через «Т-таблицю», де учні зіставляють позитивні та потенційно небезпечні властивості води. Для теми «Імунітет» доцільним є прийом «ЗХД», який сприятиме рефлексії та активізації попередніх знань. Метод «6W» ефективно застосовується під час обговорення морально-етичних тем (наприклад, «Чому потрібно цінувати життя?»), формуючи вміння аналізувати цінності. Вивчення складних наукових понять, таких як «Нервова система», доцільно супроводжувати прийомом «Картографування тексту», що сприяє формуванню навичок узагальнення, систематизації та структурованого представлення інформації.

Описані приклади засвідчують дидактичний потенціал технологій критичного мислення в курсі ЯДС. Проте, ефективність їх реалізації зумовлюється дотриманням низки педагогічних умов: стимулюванням учнів до постановки складних запитань, системним використанням проблемних завдань, а також дотриманням триетапної моделі уроку (виклик, осмислення, рефлексія). Сукупна дія цих чинників забезпечує розвиток аналітичного, рефлексивного та оціночного мислення молодших школярів [1].

Отже, критичне мислення як когнітивна та соціокультурна навичка є невід'ємною складовою сучасної початкової освіти. Його розвиток у молодших школярів потребує не епізодичних зусиль, а системного педагогічного супроводу з урахуванням вікових особливостей і чіткої методичної стратегії. Інтегрований курс ЯДС створює сприятливе середовище для реалізації технологій критичного мислення завдяки міжпредметності, дослідницькій природі, роботі з відкритими запитаннями та емоційно-змістовному зануренню учнів. Осмислене використання відповідних методів сприятиме формуванню в учнів здатності до аналізу, оцінювання, аргументації та прийняття усвідомлених рішень.

Список використаних джерел:

1. Колтюк Л., Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психологопедагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. №9 (176). С.66-70.
2. Лякішева А., Вітюк В., Кашуб'як І. Ретроспективний огляд поняття «Критичне мислення». *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2019. №1. С. 29-37.
3. Стахів М., Рогатинка С. Методологічні засади розвитку критичного мислення учнів початкових класів в умовах інтегрованого навчання. *Молодий вчений*. 2024. №7 (131). С. 120-127.
4. Талько О. А. Практичне застосування методів критичного мислення на уроках в початкових класах. *«Solving Scientific Problems Using Innovative Concepts: scientific and practical conference (March 13-15, 2024, Denmark). International Scientific Unity*. 2024. С.104-109.
5. Швець О.В. Ефективні технології розвитку критичного мислення в молодших школярів під час вивчення природничої освітньої галузі в Новій українській школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. №78. С.135-141.